

PAK BENG

Đập thủy điện thứ ba
trên dòng chính Hạ lưu sông Mê Công

Mặc dù các quốc gia trong lưu vực đã có nhiều cam kết về hợp tác phát triển, chia sẻ lợi ích từ nguồn nước sông Mê Công, trên thực tế, mỗi bên dường như đều đang theo đuổi mục tiêu riêng để tối đa hóa lợi ích. Cơ hội phát triển hài hòa, đảm bảo an ninh năng lượng, an ninh nguồn nước, an ninh lương thực và an ninh sinh thái vì sự thịnh vượng chung của cả khu vực đang dần bị coi nhẹ. Không thể phủ nhận rằng mỗi quốc gia đều có nhu cầu phát triển của riêng mình nhằm mang lại sự thịnh vượng cho người dân và khơi dậy tiềm lực quốc gia. Tuy nhiên, trong bối cảnh ASEAN đang cố gắng thúc đẩy hợp tác chặt chẽ hơn, nỗ lực để trở thành một nền kinh tế chia sẻ, cùng phát triển; các quốc gia thành viên không thể đi ngược lại xu hướng và những cam kết của mình. Theo đó, song song với đảm bảo quyền lợi riêng, các thành viên cũng phải có trách nhiệm về những rủi ro, tác động lên con người và hệ sinh thái chung. Đồng thời, là thành viên của Ủy hội sông Mê Công (MRC), các quốc gia cũng có trách nhiệm xây dựng một lưu vực Mê Công “thịnh vượng về kinh tế, công bằng về xã hội và lành mạnh về môi trường” như tầm nhìn mà MRC đã đặt ra. Việc những con đập trên dòng chính lần lượt được xây dựng trên Hạ lưu vực đã và đang là một chỉ báo về một Mê Công khó có thể đi đến mục tiêu cao cả này.

Sông Mê Công trên lãnh thổ Việt Nam nhìn từ trên cao - Ảnh: Hoàng Chiên/PanNature

Ảnh bìa 1: Khu vực dự kiến xây dựng đập Pak Beng - Ảnh: Chiang Khong Conservation Group

Nằm trong kế hoạch xây dựng 11 đập thủy điện trên dòng chính hạ nguồn sông Mê Công, sau thủy điện Xayaburi và Don Sahong, ngày 07/11/2016 Chính phủ Lào đã đệ trình dự án Pak Beng lên MRC theo Quy trình Thông báo, Tham vấn trước và Thỏa thuận (PNPCA). Sau khi đánh giá hồ sơ của dự án, ngày 13/01/2017 Ủy ban Liên hợp của MRC đã có cuộc họp đầu tiên bàn về Quy trình PNPCA đối với dự án này. Tại cuộc họp, MRC đã quyết định Quy trình PNPCA kéo dài 6 tháng của dự án thủy điện Pak Beng chính thức được khởi động, tính từ ngày 20/12/2016.

Một số thông tin về dự án thủy điện PAK BENG

Thủy điện Pak Beng dự kiến được xây dựng trên dòng chính sông Mê Công tại tỉnh Oudomxay thuộc Bắc Lào, có công suất lắp đặt 912 MW với lưu lượng dòng xả theo thiết kế hơn 5.771,2m³/giây (MRC, 07/11/2016)

Dự án Pak Beng có cao trình đỉnh đập là 346m, chiều cao tối đa của đập khoảng 64m, và chiều dài đỉnh đập khoảng 896,70m (Datang (Lao) Pak Beng Hydropower Co., Ltd, 2015). Đây là dự án thủy điện thứ ba trên dòng chính sông Mê Công thuộc lãnh thổ Lào, sau thủy điện Xayaburi và Don Sahong.

Pak Beng là dự án nằm trên cùng phía thượng nguồn trong số 11 con đập dự kiến được xây dựng trên dòng chính Hạ lưu sông Mê Công. Nằm cách trung tâm thị trấn Pak Beng, tỉnh Oudomxay khoảng 14km về phía bắc, dự án đập thủy điện này dự kiến sẽ tạo ra khoảng 4.775 GWh điện mỗi năm (MRC, 2017).

Theo kế hoạch, 90% điện sản xuất từ dự án này sẽ được bán cho Thái Lan và 10% còn lại sẽ do Tập đoàn điện lực của Lào (Electricite du Lao - EDL) phân phối nội địa. Theo tuyên bố của chính phủ Lào, công trình đập Pak Beng dự kiến sẽ được khởi công vào năm 2017, hoàn tất vào năm 2023 và bắt đầu đi vào hoạt động thương mại vào năm 2024. (IR, 2016)

Khu vực dự kiến xây dựng đập Pak Beng là một vùng miền núi trù phú, nơi người dân sống dựa vào canh tác nông nghiệp, chăn thả gia súc và đánh bắt cá trên sông. Các ghềnh thác, hồ và hệ sinh thái phức tạp ven sông biến khu vực này trở thành môi trường sống của nhiều loài cá và thủy sinh. Đập Pak Beng còn nằm trên tuyến du lịch nổi tiếng với khoảng cách chỉ 100km từ Luang Prabang (Lào) và một ngày đi thuyền từ Chiang Khong (Thái Lan).

Đập Pak Beng được thiết kế và đầu tư bởi Công ty Datang Overseas Investment Co.,

Vị trí của đập Pak Beng trên bản đồ các công trình thủy điện trên dòng chính sông Mê Công - Minh họa: TERRA

Ltd. (Datang) của Trung Quốc thông qua một thỏa thuận ký kết với chính phủ Lào năm 2007. Tháng 3 năm 2014, Công ty Datang đã nhận được giấy phép môi trường từ chính phủ Lào cho dự án này. Tuy nhiên, theo một nghiên cứu công bố cuối năm 2015, Công ty Electricity Generating Holding Public Company Limited (RATCH), một doanh nghiệp lớn hoạt động trong lĩnh vực năng lượng của Thái Lan, sẽ tham gia vào liên doanh với công ty Datang của Trung Quốc và có thể sẽ là đơn vị nhập khẩu điện (798MW) sang Thái Lan. (IR, 2016)

Mặc dù Quy trình PNPCA chỉ vừa được chính thức khởi động, song theo báo cáo của Tổ chức Sông ngòi Quốc tế (IR) cuối năm 2015, các hoạt động xây dựng chuẩn bị cho dự án như đường và cầu bắc qua sông Mê Công nối Pak Beng với Mung Gheurn thuộc tỉnh Xayaburi đã diễn ra.

Sông Mê Công bao lâu nay là nơi nương tựa của người dân sống trong lưu vực bao gồm cả người dân Đông bằng sông Cửu Long - Ảnh: Dương Văn Thọ/ PanNature

TÁC ĐỘNG của thủy điện Pak Beng

Theo Báo cáo Đánh giá Môi trường Chiến lược của Ủy hội sông Mê Công (SEA), đập Pak Beng có nguy cơ ảnh hưởng tiêu cực cao nhất tới người nghèo so với các đập dòng chính hạ nguồn, với 223.659 người có nguy cơ chịu ảnh hưởng gián tiếp. Đập này sẽ ảnh hưởng 8 huyện ở Lào, trong đó 7 huyện được chính thức xếp hạng nghèo hoặc rất nghèo. Pak Beng cũng sẽ ảnh hưởng trực tiếp tới dân số của một huyện với tỉ lệ cao nhất (15,8%) so với các đập khác trong Vùng 2¹. Ước tính số lượng người bị di dời do xây dựng đập Pak Beng là 6.700 người. Pak Beng sẽ làm ngập 1.657 ha đất nông nghiệp, trong đó có những vùng đất nông nghiệp quan trọng ở Bắc Lào (ICEM, 2010).

Theo Th.S. Nguyễn Hữu Thiện, nguyên Trưởng nhóm Tư vấn đánh giá tác động môi trường hệ thống đập trên dòng chính Mê Công, đập Pak Beng là đập dâng (run-of-river dam) có chế độ vận hành theo ngày, dự kiến hoạt động khoảng 8-12 giờ/ngày. Tuy nhiên đối với những năm

khô hạn, đập này có khả năng lưu nước đến 1,5 ngày, có nghĩa là đối với những năm khô hạn, chỉ riêng đập Pak Beng sẽ làm nước về Hạ lưu chậm đến 1,5 ngày. Các đập khác nhau trong chuỗi 11 đập đều có khả năng lưu nước từ 3 ngày đến 3 tuần. Như vậy trong những năm khô hạn, đập Pak Beng cùng với các đập khác sẽ làm nước chậm về Đồng bằng Sông Cửu Long (ĐBSCL) từ một đến vài tháng, gia tăng khô hạn và xâm nhập mặn trong mùa khô ở ĐBSCL.

Th.S. Nguyễn Hữu Thiện cũng cho biết đập Pak Beng sẽ góp phần làm giảm năng lượng dòng chảy. Năng lượng dòng chảy (tính bằng MW/km hay kW/m) là lượng năng lượng bị mất đi khi di chuyển qua một đoạn chiều dài sông do sự tiêu tán năng lượng. Khi đắp một đập thủy

1. Vùng 2 tính từ Chiang Saen đến Vientiane, bao gồm các đập Pak Beng, Luang Prabang, Xayaburi, Pak Lay, Sanakham, Pak Chom. Luang Prabang sẽ ảnh hưởng 8,1% tổng dân số các huyện bị ảnh hưởng, Pak Lay 6,7%, Sanakham 2,5%, Xayaburi 2,1% và Pak Chom khoảng 0,1%, trong khi con số này với dự án Pak Beng là 15,8% (Theo ICEM, 2010).

Các đập xây dựng trên dòng chính sông Mê Công sẽ tác động tiêu cực đến Đồng bằng sông Cửu Long
- Ảnh: Hoàng Chiên/PanNature

điện như Pak Beng, năng lượng phân bố dọc chiều dài dòng sông sẽ được tập trung tại vị trí đập để phát điện. Năng lượng dòng chảy tập trung tại đập sẽ được xả ra tại turbines và đập tràn (trong mùa lũ). Năng lượng dòng chảy xả tập trung tại một điểm sẽ làm thay đổi hiện trạng dòng chảy Mê Công, theo đó sẽ ảnh hưởng đến sự vận chuyển phù sa, vận chuyển chất hữu cơ, sự di cư của cá, thiệt hại phương tiện giao thông thủy, đánh bắt cá. Sự thay đổi đột ngột mực nước quá lớn sẽ ảnh hưởng đến hệ sinh thái tự nhiên. Trong kịch bản chưa có

các đập dòng chính, thì năng lượng dòng sông ở đỉnh lũ cũng sẽ suy giảm do các đập ở phía Trung Quốc có hồ chứa lớn. Năng lượng đỉnh của dòng chảy là yếu tố quan trọng ảnh hưởng đến khả năng vận chuyển phù sa và quá trình bồi lắng, sạt lở dọc dòng sông. Khi có các đập dòng chính, các đập này sẽ làm giảm năng lượng dòng chảy đáng kể. Ví dụ tại Pak Beng, mặt nước sẽ bằng phẳng vào mùa kiệt và vào mùa lũ độ dốc mặt nước sẽ giảm 2,5 lần. Như vậy năng lượng dòng chảy sẽ giảm theo đáng kể.

ĐBSCL sẽ phải thích ứng như thế nào trước tác động của chuỗi đập dòng chính trên hạ nguồn sông Mê Công?

1. Việc thiếu phù sa sẽ gây sạt lở nghiêm trọng bờ sông, bờ biển ĐBSCL, việc này sẽ không có biện pháp nào để thích ứng.
2. Việc thiếu phù sa ảnh hưởng đến năng suất nông nghiệp, ngay từ bây giờ Việt Nam cần ý thức rằng nguồn phù sa trong tương lai sẽ rất hạn chế và phân bón sẽ không thể thay thế phù sa. Để duy trì an ninh lương thực trong nước về lâu dài, cần phải giảm canh tác lúa ba vụ một năm như hiện nay vì canh tác lúa ba vụ để xuất khẩu đã và đang làm cạn kiệt nguồn dinh dưỡng trong đất do phù sa bồi đắp trước đây.
3. Về nguồn nước, trong các năm bình thường, các đập này sẽ không ảnh hưởng nhiều đến lượng nước và thời gian nước về ĐBSCL, nhưng trong những năm đặc biệt khô hạn thì các đập này sẽ làm tình hình tồi tệ thêm rất nhiều vì các đập có tổng thời gian lưu nước hơn một tháng. Bởi vậy, trong những năm khô hạn, ĐBSCL cần phải tránh canh tác vào mùa khô và chuẩn bị trữ nước ngọt cho sinh hoạt trong mùa khô. Cụ thể, cần khôi phục chức năng trữ lũ của hai túi nước tự nhiên ở ĐBSCL là Đồng Tháp Mười và Tứ giác Long Xuyên.

Th.S. Nguyễn Hữu Thiện, Chuyên gia sinh thái ĐBSCL, nguyên Trưởng nhóm Tư vấn đánh giá tác động môi trường hệ thống đập trên dòng chính Mê Công

Đường dẫn vào khu vực dự kiến xây dựng thủy điện Pak Beng - Ảnh: Chiang Khong Conservation Group

Sau khi xây dựng Xayaburi và Don Sahong, việc chính phủ Lào tiếp tục triển khai dự án thứ ba trên dòng chính sông Mê Công cho thấy quốc gia này đang phớt lờ lời kêu gọi của các quốc gia trên lưu vực sông Mê Công, các nhà tài trợ MRC, các nhà khoa học và các cộng đồng bị ảnh hưởng... Những lời kêu gọi và đề nghị rằng cần nghiên cứu kỹ lưỡng và đánh giá tác động xuyên biên giới của các con đập cũng như cần sự tham gia có ý nghĩa của người dân trên lưu vực trong quá trình ra quyết định đã hoàn toàn bị bỏ qua. Quy trình PNPCHA dự kiến sẽ diễn ra trong 6 tháng tính từ ngày 20/12/2016 theo quyết định của Ủy ban Liên hợp thuộc MRC, nếu không có quyết định kéo dài thêm. Tuy nhiên, việc Lào vẫn xây dựng hai con đập Xayaburi và Don Sahong trong khi chưa có sự đồng thuận từ các quốc gia Mê Công cũng như quyết định chính thức từ MRC cho thấy Quy trình PNPCHA hiện nay không có nhiều ý nghĩa.

Chúng tôi cho rằng việc Ủy hội sông Mê Công (MRC) khởi động Quy trình Thông báo, tham vấn trước và thỏa thuận (PNPCA) với đập Pak Beng trước khi Quy trình này được đánh giá lại một cách chính thức là thiếu trách nhiệm. Quy trình PNPCHA trước đó đã gặp phải nhiều chỉ trích từ các bên, bao gồm cả các cộng đồng trên lưu vực và các nhà tài trợ quốc tế của MRC. Từ đó, Liên minh Cứu sông Mê Kông cùng các chuyên gia pháp lý và các bên liên quan cũng đã đưa ra nhiều khuyến nghị để cải thiện Quy trình PNPCHA. Và mặc dù đã có những cam kết từ Ban Thư ký MRC song hiện không có dấu hiệu nào cho thấy Quy trình này đã có thay đổi và cải thiện. Việc hồ sơ dự án thủy điện Pak Beng vẫn chưa được công bố vào thời điểm Quy trình PNPCHA chính thức được khởi động một lần nữa cho thấy sự thiếu minh bạch đang lặp lại, như từng xảy ra với các dự án trước đó.

Tổ chức Sông ngòi Quốc tế (International Rivers)

“Việc Lào chuẩn bị xây dựng con đập thứ ba trên dòng chính sông Mê Công không làm nhiều người bất ngờ vì nó được xem như một bước ngã tiếp theo trong chuỗi các quân cờ domino. Ngay từ khi Quy trình PNPCHA chưa được thực hiện, Chính phủ Lào đã cấp giấy phép môi trường (environmental permits) cho Công ty Datang. Việc tiếp tục xây đập trên dòng chính Mê Công chứng tỏ sự bất lực và thiếu hiệu quả của Hiệp định Mê Công 1995.

Cùng với các con đập đang xây dựng, đập Pak Beng sẽ chặt đứt tính liên tục và kết nối của dòng chảy sông Mê Công và đẩy các quốc gia ở hạ nguồn đối mặt với những quan ngại thật sự về nguồn nước, nguồn phù sa, nguồn cá và các nguồn sống của nhiều hệ sinh thái khác. Bên cạnh một loạt công trình thủy điện ở phía Vân Nam của Trung Quốc, hoạt động xây đập của Lào sẽ gây bất ổn và hạn chế phát triển - hợp tác cho toàn khu vực Mê Công.”

TS. Lê Anh Tuấn, Phó Viện trưởng Viện nghiên cứu biến đổi khí hậu, Đại học Cần Thơ

Thủy điện Xayaburi:

Nằm tại vùng núi hẻo lánh ở phía Bắc thuộc tỉnh Xayaburi của Cộng hòa Dân chủ Nhân dân Lào, đập Xayaburi là con đập thủy điện đầu tiên được xây dựng trên dòng chính của Hạ lưu sông Mê Công. Đập Xayaburi có chiều cao 33m, chiều rộng ngang 810m, công suất thiết kế 1.260 MW với tổng vốn đầu tư khoảng 3,5 tỉ USD do Tập đoàn Ch. Karnchang (CK) làm chủ đầu tư, dự kiến vận hành phát điện vào năm 2019. Tháng 9 năm 2010, thủy điện Xayaburi đã trở thành đập đầu tiên đề xuất lên Ủy ban Sông Mê Công (MRC) để được xây dựng thông qua Quy trình PNPCA. Ngày 7/11/2012, đập Xayaburi đã được chính thức động thổ xây dựng, trong khi các quốc gia thuộc MRC vẫn chưa đạt được thỏa thuận chung về việc xây dựng đập. Tính tới thời điểm hiện tại, đập Xayaburi hiện đã hoàn thành khoảng 70% tiến độ².

Thủy điện Don Sahong:

Thủy điện Don Sahong được xây dựng trên dòng chính sông Mê Công thuộc tỉnh Champasak (Nam Lào), cách biên giới Campuchia khoảng 1,5km. Đập Don Sahong có công suất thiết kế 260MW, chiều cao 22,5m, chiều rộng ngang 100m, với kinh phí dự kiến vào khoảng 500 triệu USD. Công ty Mega First Corporation Berhad của Malaysia là đơn vị phát triển dự án, công ty chuyên xây dựng đập thủy điện Sinohydro của Trung Quốc là nhà thầu phụ trách thi công. Dự án được đệ trình lên MRC tháng 10 năm 2013. Sau sáu tháng tham vấn, cuộc họp ngày 29/06/2015 bốn quốc gia thành viên đã thống nhất đưa dự án này lên thảo luận ở cấp chính phủ trước khi đưa ra quyết định. Tuy nhiên, đập Don Sahong đã chính thức được khởi công vào ngày 16 tháng 8 năm 2016. Công trình hiện đã hoàn thành thành khoảng 8%³. Theo tính toán của các nhà thầu, đập sẽ được hoàn thiện vào năm 2019.

2. Theo Tuyên bố của Liên minh Cứu sông Mê Công (Save the Mekong) gửi Hội đồng Ủy hội sông Mê Công nhân phiên họp lần thứ 23 của Hội đồng ngày 23/11/2016. Nguồn: <http://bit.ly/2iDPHSR>

3. Theo thông tin từ KPL News, ngày 17/08/2016. Nguồn: <http://bit.ly/2iu0Alx>

Tài liệu tham khảo

1. Trung tâm Quốc tế về Quản lý Môi trường (ICEM). 2010. *MRC Strategic Environmental Assessment (SEA) of hydropower on the Mekong mainstream*. Nguồn: <http://bit.ly/1w09079>
2. MRC. 2016. *Lao PDR is to undertake MRC's prior consultation on its new hydropower development plan in Pak Beng*. Nguồn: <http://bit.ly/2jnFOdi/>
3. International River (IR). 2016. *Pak Beng Dam*. Nguồn: <http://bit.ly/2ixJ953>
4. MRC. 2017. *Official Prior Consultation Process of the Pak Beng hydropower project kicked off*. Nguồn: <http://bit.ly/2jg3uh5>
5. International Rivers (IR). 2017. *Concern as Pak Beng Dam Commences Prior Consultation*. Nguồn: <http://bit.ly/2iZfBmE>
6. Datang (Lao) Pak Beng Hydropower Co., Ltd. 2015. *Pak Beng Hydro Project: Ingingneering Status Report*. Nguồn: <http://bit.ly/2jEULHs>

Các tài liệu liên quan bằng tiếng Việt có thể tham khảo thêm

1. Trung tâm Quốc tế về Quản lý Môi trường (ICEM). 2010. Đánh giá môi trường chiến lược thủy điện trên dòng chính Sông Mê Công của Ủy hội Mê Công: Tóm tắt báo cáo cuối cùng. Nguồn: <http://bit.ly/2iCJiaC>
2. Nguyễn Nhân Quảng, 2016. Chuyển nước trong Hạ lưu vực sông Mê Công và áp lực lên Đồng bằng sông Cửu Long. Trung tâm Con người và Thiên nhiên. Nguồn: <http://bit.ly/2jWgWtS>
3. Nguyễn Hữu Thiện, 2014. Thủy điện Don Sahong: Tác động và lỗ hổng trong đánh giá tác động môi trường. Nguồn: <http://bit.ly/2ixy0Bi>
4. Trung tâm Con người và Thiên nhiên. 2011. Thủy điện Mê Công: Ai được, ai mất. Nguồn: <http://bit.ly/2jfZiOB>
5. Tổ chức Sông ngòi Quốc tế. 2013. Đập trên Hạ lưu sông Mê Công: Cuộc khủng hoảng nước xuyên biên giới. Nguồn: <http://bit.ly/2jWh4tm>
6. Tổ chức Sông ngòi Quốc tế. 2011. Dự đoán số phận sông Mê Công. Nguồn: <http://bit.ly/2jg2n0Z>
7. MRC. 2010. Những câu hỏi thường đặt ra về Quy trình Thủ tục Thông báo, Tham vấn trước & Thỏa thuận của Ủy hội Sông Mê Công. Nguồn: <http://bit.ly/2jW4NFh>
8. Challenge Program on Water and Food. 2013. Những vấn đề cơ bản về trầm tích sông Mê Công. Nguồn: <http://bit.ly/2jnTPaN>
9. Challenge Program on Water and Food. 2012. Tác động của thủy điện đối với ngành thủy sản Mê Công. Nguồn: <http://bit.ly/2jP-K01L>

Khu vực dự kiến xây dựng đập Pak Beng
Ảnh: Chiang Khong Conservation Group

Trung tâm Con người và Thiên nhiên là tổ chức phi lợi nhuận hoạt động nhằm bảo vệ môi trường, bảo tồn sự đa dạng và phong phú của thiên nhiên, nâng cao chất lượng cuộc sống của cộng đồng địa phương, thông qua tìm kiếm, quảng bá, thực hiện các giải pháp bền vững và thân thiện môi trường.

Địa chỉ: Số 24 H2, Khu đô thị mới Yên Hòa, phường Yên Hòa, quận Cầu Giấy, Hà Nội

ĐT: 04 35564 001 | Fax: 04 3556-8941

Email: contact@nature.org.vn

Website: www.nature.org.vn

Trang tin Con người và Thiên nhiên: www.thiennhien.net

Ấn phẩm này do Trung tâm Con người và Thiên nhiên xuất bản với sự hỗ trợ của Quỹ các hệ sinh thái trọng yếu (CEPF)

CRITICAL | ECOSYSTEM
PARTNERSHIP FUND

Thiết kế & Sáng tạo: admixstudio.com